

ції, що призвели до створення регіональної виробничої мережі японських дочірніх компаній і об'єднали регіон економічно мали вирішальний вплив на прогрес країн Східної Азії в 1980-1990-х рр.

З кінця 1990-х рр. в умовах рецесії японської економіки на роль регіонального лідера висунувся Китай. Цивілізаційний чинник надає Китаю більше шансів на регіональне лідерство, ніж Японії. У той час як Японія (країна-цивілізація) є одинокою в регіоні, Китай є не лише країною-гігантом, що значно переважає Японію територіально і чисельно, відчуття культурної ідентичності полегшує економічні зв'язки між етнічно китайськими країнами (Гонконг до 1997 р., Тайвань, Сінгапур). Китай має чисельну або економічну впливову діаспору в Малайзії, Таїланді, Індонезії, Філіппінах, В'єтнамі, що сформувала добре розвинуту соціальну мережу, є культурно й економічно орієнтованою на країну своїх предків. Навіть не китайські суспільства (Північна й Південна Корея, В'єтнам) значною мірою поділяють китайську конфуціанську культуру, що полегшує взаєморозуміння між ними.

Такі чинники створюють сприятливе середовище як для посилення регіонального впливу Китаю, так і для продовження регіональної конкуренції за обмеження такого впливу, оскільки країни, які належать до інших цивілізацій, особливо ті, що мають значну або впливову економічно китайську діаспору (ПСА) побоюються встановлення китайського домінування в регіоні та створення "великого Китаю", тому вітають залучення до регіону третьої сили (США) в якості противаги.

Таким чином, з одного боку, збереження країнами Східної Азії міцного цивілізаційного підґрунтя стало однією з вирішальних причин їхнього відродження і ефективного розвитку; з іншого боку, приналежність регіональних

країн до різних цивілізацій обмежує можливості їхньої інтеграції, що робить азійсько-тихоокеанську інтеграцію на основі спільних економічних інтересів більш реалістичною і перспективною, ніж східно-азійську інтеграцію на основі спільних "азійських цінностей".

1. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / Под ред. П.Бергера, С.Хантингтона; пер. с англ. – М.: Аспект-Пресс, 2004. – 378 с. – С.19. 2. Гуря В. Про деякі аспекти дослідження проблем глобального розвитку // Соціокультурне середовище країн Азії і Африки в глобалізаційних потоках сучасності: між відторгненням і залученням. Матеріали Міжвідомчої науково-теоретичної конференції, м. Київ, 16 березня 2006 р. – К.: Інститут світової економіки та міжнародних відносин НАН України, 2006. – 79 с. – С.12. 3. Mahathir, Mohamad. The Way Forward. London, 1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lib.ru/POLITOLOG/mahathir.txt 4. Brzezinski, Zbignev. Second Chance. Three Presidents and Crisis of American Superpower. – New York: Basic Books, 2007. – P.12. 5. Regionalism in East Asia. Paradigm shifting? / ed. by Fu-Kuo Liu and Philippe Regnier. – New York: Routledge Curson, 2003. – 250 p.; Sutter, Robert G. The United States and East Asia. – New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2003. – 232 p.; Munakata, Naoko. Transforming East Asia. The Evolution of Regional Economic Integration. – Research Institute of Economy, Trade and Industry, Tokyo, Brookings Institution Press, Washington D.C., 2006. – 244 p., etc. 6. Suryodinigrat, Meidyatama. Making Hanoi the bully pulpit for regional cooperation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thejakartapost.com/news/2010/04/05/making-hanoi-bully-pulpit-regional-cooperation.html>; Budianto, Lilian. US, China rivalry may sway ASEAN agenda at EAS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thejakartapost.com/news/2010/07/30/us-china-rivalry-may-sway-asean-agenda-eas.html> 7. Public Papers of the Presidents of the United States. William J. Clinton, 1994 (in two books). Book 2. August 1 to December 31, 1994. – Washington: United States Government Printing Office, 1995. – 1403-2243 p. – P.2094. 8. Тойнбі, Арнольд Дж. Дослідження історії: В 2 т. / А.Тойнбі; пер. з англ. – Т.1. – К.: Основи, 1995. – 613 с. – С.552. 9. Huntington, Samuel P. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – London, New York: Touchstone Books, 1997. – 367 p. P. 45-48.

Надійшла до редколегії 09.02.11

М. Гребенюк, полковник, заступник начальника навчально-наукового центру міжнародної миротворчої діяльності Національного університету оборони України

БРИТАНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ ВІЙНИ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ 1990–1991 РОКІВ

Стаття присвячена аналізу стану британської історіографії війни в Перській затоці 1990–1991 років, визначенню її загальних тенденцій та особливостей британського підходу до висвітлення цієї війни. Було виявлено найбільш впливових та авторитетних британських дослідників, праці яких впливали на формування деяких аспектів британської зовнішньої політики в даному регіоні.

The article is dedicated to an analysis of the British historiography of the Gulf War 1990–1991, its general tendencies and specifics of the British approach to the war coverage. The most influential and authoritative British researchers whose works made an impact on forming some aspects of the British foreign policy in the region have been identified.

Ніхто не знає про війну краще ніж її головні учасники. Британські дослідники до сьогодні провели великий обсяг досліджень війни в Перській затоці 1990 – 1991 років, результати яких були опубліковані в численних працях, що складають британську історіографію зазначених подій. Будучи дуже цікавою для дослідників, ця історіографія досі не була предметом всебічного аналізу. Метою автора є розкрити стан британської історіографії, визначити її загальні тенденції та особливості британського підходу до висвітлення цієї війни.

На тему війни з Іраком за звільнення Кувейту було написано біля сорока книг, ста двадцяти публікацій у наукових періодичних виданнях статей про результати досліджень, аналізів, звітів, спогадів та інтерв'ю.

Найбільш повно джерельна база представлена в британських бібліотеках. Автор мав нагоду працювати в бібліотеці Британської Ради в Києві та бібліотеці Барінгтон академії оборони Великобританії в Шрінхемі. Але, крім традиційних бібліотек ці праці, або інформація з них, часто розміщена на серверах електронних бібліо-

тек, навчальних, науково-дослідних закладів, урядових та неурядових організацій, що забезпечує доступ до інформації про зазначені події широкому колу дослідників. Разом із цим, варто врахувати, що на відміну, наприклад, США, де практикують відкритий доступ до електронних бібліотек, у Великобританії домінує "комерційний" підхід, коли для доступу необхідно бути зареєстрованим користувачем та заплатити відповідний внесок.

Автором було встановлено, що в Великобританії з самого початку висвітлювання зазначених подій просліджувалась тенденція до збільшення відкритості публікацій та полегшення доступу до джерел як наслідок закінчення "Холодної війни", швидкого розвитку інформаційних технологій, у тому числі в бібліотечній справі, та політики поширення британських підходів і поглядів.

Разом з цим, автор установив певні фактори, які сприяли викривленню фактів, необ'єктивності оцінок, зміщенню акцентів, а саме: посилення конкурентної боротьби видів збройних сил Британії за частку "бюджетного" пирога в умовах значного скорочення воєн-

них бюджетів після зникнення імовірного противника, боротьба військової промисловості за врятування воєнних контрактів, які опинилися під загрозою припинення, та міжнародна конкуренція на ринку озброєнь у багатому на нафту і гроші регіоні Перської затоки [5, с. 137].

Аналізуючи динаміку кількості видань (див. рис. 1), автор виділив три етапи. Перший етап, у 1990-1991 роках, з початком іракської агресії, під час подій та зразу по їх завершенню, характеризується піком інтересу до подій, активним їх висвітленням, особливо в періодичних виданнях. Тоді ж публікується більшість документів.

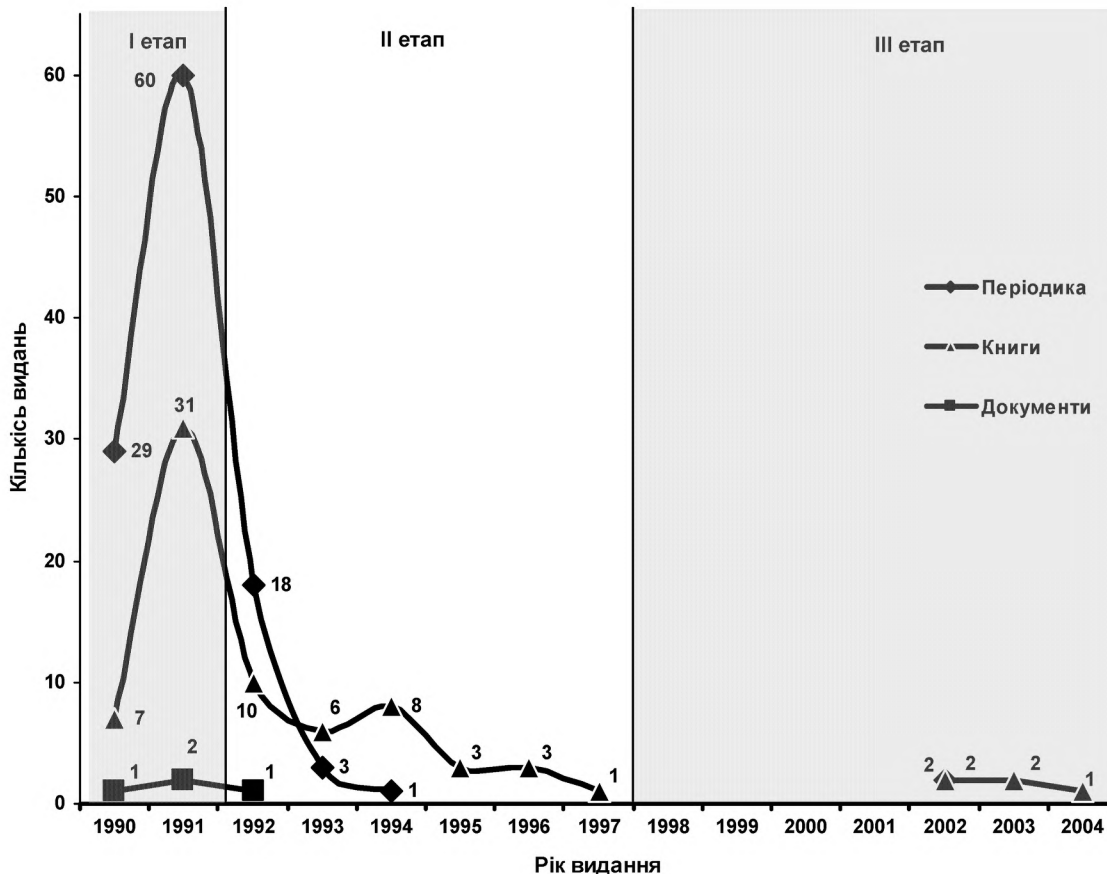

Рис. 1. Діаграма динаміки кількості видань у Великій Британії за типами видання

Проведений автором аналіз публікацій показав, що на другому етапі, протягом 1992-1997 років інтерес до війни поступово знижується. Разом з цим, у наукових періодичних виданнях британських науково-дослідних закладів за обсягом праць (див. рис. 2) найбільш ґрунтовно війна в затоці була висвітлена саме в 1992 році, коли завершилась публікація всіх відкритих документів і вони стали досяжні дослідникам. У 1998 році публікації на тему війни в затоці практично припиняються. Події в колишній Югославії відтягують все більше уваги дослідників. Однак, відсутність публікацій протягом чотирьох років на початку третього етапу, з 1998 року по теперішній час, та випуск семи книг у 2002-2004 роках свідчить про те, що робота з вивчення досвіду бойових дій у 1990-1991 роках в Перській затоці не припинялась, йшло напрацювання та переосмислювання наявних матеріалів. Інтерес до зазначених подій поживавився із-за наступної війни з Іраком, тому в цих працях нерідко міститься порівняльний аналіз обох війн. Після 2004 року нових публікацій, які б не повторювали попередні, не виходило.

За обсягом публікацій значно переважають книги. Обсяг відкритих документів виявився незначним (див. рис. 2).

Розглядаючи те, як змінювалась пріоритети досліджень у Британії, можна зазначити, що на першому етапі домінували публікації про політичні аспекти, які

були актуальні для поточного моменту, наприклад, ситуація перед вторгненням Іраку до Кувейту, відповідь арабського світу, характеристика регіону Перської затоки, Кувейту, політика Саддама Хусейна, зв'язок зазначених подій з Ізраїлем, суспільна думка, а також економічні аспекти конфлікту. Крім того, активно висвітлювались питання логістики та матеріально-технічного забезпечення, планування та ведення повітряної кампанії, реагування на загрозу зброї масового ураження, застосування озброєння та військової техніки, наприклад, космічних систем, танків та бронетехніки, ефективність розвідки, укомплектованість особовим складом, відпрацьовувались та публікувались хронології та статистика. На послідовних етапах більшість цих питань уже не досліджувалась.

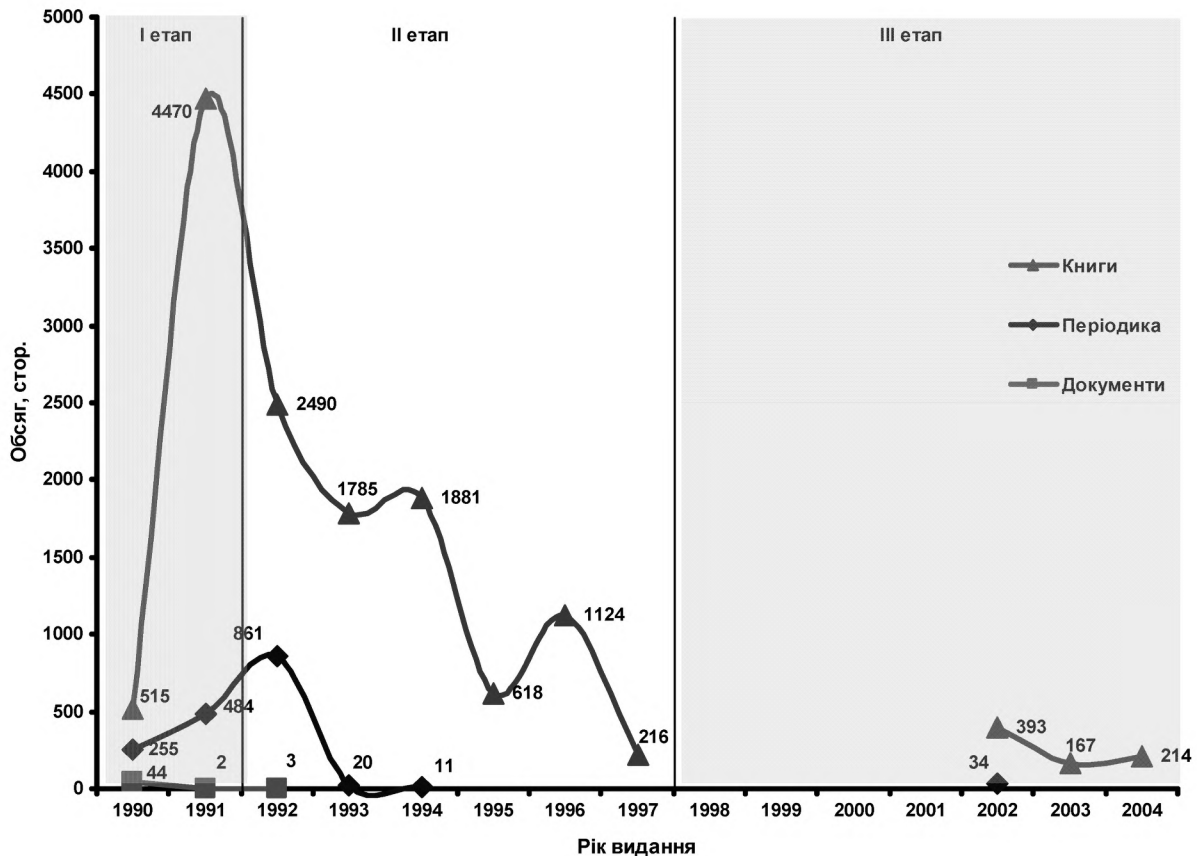

Рис. 2. Діаграма обсягу написаного у Великій Британії за типами видань

На другому етапі досвід бойових дій активно вивчався, хоча кількість робіт суттєво скорочувалась. Деякі автори, наприклад британці Джон Пімлот і Стефен Батсі [4] відмічають раптовий спад інтересу у Великобританії до подій у Перській затоці вже через місяць після підписання припинення вогню. Вони пояснюють це пересиченням засобів масової інформації висвітленням цієї війни, її політично "неохайне" завершення, що дала нагоду Саддаму Хусейну задекларувати іракцям свою перемогу у війні [4]. Разом із цим, продовжилось вивчення документів, великих обсягів фактичного матеріалу, статистики, записів інтерв'ю учасників подій, тощо. У результаті деякі політичні аспекти були проаналізовані та уточнені (наприклад, підґрунтя конфлікту, роль США), глибоко досліджувались морські та спеціальні операції, наземна кампанія, коаліційні дії. За отриманою після війни інформацією проводився аналіз сил противника під час війни, результатів застосування нових технологій, систем озброєння та обладнання. Продовжувались дослідження про роль ЗМІ, ефективність логістики, аспектів із захисту природного середовища в наслідок війни в затоці та медичні аспекти подій, особливо, щодо стану здоров'я ветеранів. Також продовжували виходити у світ особисті спогади та мемуари. Тільки на другому етапі стали з'являтися праці про питання, які потребували ретельного аналізу через великий обсяг фактичного матеріалу та часу на його проведення. Це, перш за все аналіз окремих аспектів бойових дій, ведення повітряних операцій, всієї наступальної кампанії (операції "Буря пустелі"), застосування літаків, питання підготовки військ, а також аналіз існуючих доктрин, настанов.

На третьому етапі, продовжувались вивчення ведення операцій "Буря пустелі" та "Щит пустелі", запровадження необхідних змін в доктринах, настановах, вивча-

вся досвід війни, питання стратегії, а також післявоєнна ситуація в регіоні Перської затоки. Ці праці були опубліковані в 2002-2004 роках та враховували досвід бойових дій у колишній Югославії та операції "Свобода Іраку".

За обсягом публікацій, автор встановив, що питання доктрин, настанов, польових статутів, аналізу досвіду війни, політичних аспектів та проблема захисту природного середовища на театрі воєнних дій у наслідок підпалення іракцями нафтових свердловин і можливого використання іракцями зброї масового ураження були розкриті найбільш ґрунтовно.

Деяко менше висвітлювались теми створення та функціонування коаліції й дії коаліційних сил, ролі ЗМІ, можливої реакції на агресію арабського світу, особисті спогади та думки учасників подій, морські операції, операція "Буря пустелі", аналіз сил іракців та окремих аспектів бойових дій.

Характерно, що дії воєнно-морських сил Великобританії під час війни в затоці отримали більше уваги дослідників та були більш ґрунтовно описані, ніж дії Королівських повітряних сил та сухопутних військ. Це є підтвердженням традиційного пріоритету та уваги до Королівських воєнно-морських сил і відбиває ситуацію, коли дії сухопутних військ коаліції тривали тільки сто годин та факт, що під час операції "Буря пустелі" британці втратили пропорційно більшу частку льотчиків, ніж інші країни коаліції [2, с. 209]. Також, відносно невеликий обсяг написаного про повітряні операції під час війни свідчив про реальний внесок британців у їх планування [1, с. 217] та неможливість конкурувати з американцями в бойових можливостях авіації [3].

Найменше у британських відкритих джерелах були висвітлені питання застосування космічних систем, танків та бронетехніки, статистичні дані, питання керівництва бойовими діями, підготовки військ та оцінка можли-

вого втручання Радянського Союзу та Ізраїлю. Це було наслідком того, що британські автори уникали розкрити питання підготовки сил, спекуляцій на політично чутливі теми, а також писати для загалу про те, що не було їх сильною стороною. Наприклад, у космічному просторі повністю домінували США, а в оцінках застосування танків і бронетехніки необхідно було враховувати конкурентні стосунки з американцями щодо поставок цієї техніки на Близький Схід. Британці не були повністю впевнені в надійності своїх танків, які створювалися для Європейського ТВД [1, с. 43; 2 с. 209], тому дозволяли собі тільки короткі та обережні коментарі.

Автор встановив, що серед найбільш цінних праць для дослідників подій в затоці були спогади британського командувача генерала Петера де ла Білйера (1992) [1], які покривають тематику всіх видів збройних сил та багато військово-політичних питань. Важливе значення за впливом та широтою аудиторії мав британський военний підручник для Королівської академії сухопутних військ за редакцією Джона Пімплота і Стефена Батсі (1992) [4].

Докладна праця фахівця з Близького Сходу та Перської затоки Діліпа Хіро "Від "Щита пустелі" до "Бурі пустелі": Друга війна в Перській затоці" (1992) [14] розкриває широке коло аспектів подій, починаючи від історичних витоків конфлікту до оцінки післявоєнної ситуації. Автор також окреслив економічні чинники, які враховувались при прийнятті політичних рішень. Наприклад, США, Японія та інші країни Заходу не могли залишити їх 100 мільярдні інвестиції в Кувейті на розсуд непередбаченого Саддама Хусейна, а схвальне голосування Радянського Союзу за резолюцію ради безпеки ООН № 678, яка дозволяла застосувати проти Іраку "усі необхідні засоби", "коштувала Саудівській Аравії, Кувейту, Об'єднаним арабським еміратам та Катару 6 мільярдів доларів США у вигляді допомоги Кремлю" [14, с. 438].

Варті уваги праці автори, яких розглядають політичні та военні події в Перській затоці під кутом зіткнення різних культур, філософських, релігійних підходів, суспільних традицій країн, які брали участь у конфлікті, та із врахуванням впливу засобів масової інформації на розвиток подій. Це, перш за все, Фред Халдей, автор і дослідник міжнародних стосунків на Близькому Сході, експерт з країн Перської затоки, професор Британської академії. Він стверджував, що жодна міжнародна регіональна організація, в принципі, не змогла би відвернути іракського вторгнення до Кувейту. Арабський світ мав власний потенціал для воєнних конфліктів (1991) [7]. Схожий поглядів притримувався також британський дослідник сирійського походження Езід Саїх, професор з досліджень Близького Сходу департаменту воєнних досліджень лондонського Королівського коледжу (1991) [8]. Ще однією найважливішою працею для розуміння природи режиму Саддама Хусейна, його особистості, витоків війни є книга Адела Дарвіша та Грегорі Александера "Несвятий Вавилон" (1991) [21], у якій автори надавали відповіді на питання як і чому Захід допомагав диктаторському режиму Саддама Хусейна та неввірно оцінив його експансіоністські наміри, яка роль Ізраїлю у гонці озброєнь та дезінформації.

На особливу увагу також заслуговують праця провідного британського дослідника з питань стратегії та воєнних досліджень, професора Королівського коледжу в Лондоні Лоуренса Фрідмана та його колеги Ефрейма Карша "Конфлікт у затоці, 1990-1991: дипломатія та війна в новому світовому порядку" (1995) [12, 13]. Лоуренс Фрідман у подальшому був радником прем'єр-міністра Тоні Блера Будучи та міг мати певний вплив на політику Великобританії на Близькому сході.

Представник школи міжнародних досліджень та права університету Ковентрі Кен Матьюз у своїй праці

"Конфлікт у Перській затоці та міжнародні відносини" аналізує британську політику щодо вирішення цього конфлікту в контексті міжнародного права, моральності та економіки. Автор стверджує, що участю у війні Великобританія відплатила США за її підтримку в конфлікті з Аргентиною в 1982 році та не понесла економічних втрат, які були скомпенсовані Німеччиною та Кувейтом у розмірі 2 мільярдів доларів США та мільярдом додаткових податкового збору від тимчасового росту ціни на нафту [16, с. 82].

Важливою джерелом з питань геополітичних наслідків війни в затоці є дослідження центру стратегічних досліджень королівського університету Лондонського університету "Ірак, конфлікт у затоці та мирова спільнота" (1993) [19]. По "гарячих слідах" науковці центру глибоко дослідили питання причин конфлікту, завдання, які вирішували США під час конфлікту, баланс сили в регіоні та арабському світі, реагування на кризу північно-африканських, європейських країн та Ірану, роль СРСР та старання радянського керівництва зберегти вплив країни на мирову політику за допомогою ООН і подолати внутрішню опозицію співробітництву із США, проблеми створення й збереження коаліції та економічні наслідки конфлікту.

Дуже важливою для розуміння ролі різних зацікавлених країн у війні є книга "Міжнародні оцінки конфлікту в затоці", яка містить результати міжнародної конференції в Кільському університеті (Keele University) у 1992 роки, учасники якої, представники різних країн, надалі тлумачення політики своїх держав щодо кризи в затоці, у тому числі й політики Британії, Франції та СРСР (1994) [20].

Щодо операцій на море, то варто відмітити книгу британського капітана 1 рангу Кріса Грейга "Викликаю вогонь: бойові дії на морі під час Фолклендської війни та війни в Перській затоці" (1995) [15], а також порівняльний аналіз цих морських операцій у праці британського дослідника Аластара Фінлана "Королівський воєнно-морський флот у Фолкленському конфлікті та війні в Перській затоці: культура та стратегія" (2004) [5]. Автор останньої зазначав значення та результати вперше проведеної протиміної операції вночі та перше залучення військовослужбовців-жінок флоту до участі в бойових операціях на борту фрегата, а також причини ненаправлення до Перської затоки британського авіаносця та неадекватне, на думку автора, використання можливостей британського флоту та низький рівень його представництва серед командного складу військ коаліції [5, с. 137]. У іншій книзі, "Війна у Перській затоці 1991 року", автор зробив вдалу спробу висвітлити події в цілому, надав карти проведення операції, оцінив втрати іракців та внесок до перемоги окремих країн, передусім європейських, надав детальну хронологію подій (2003) [17].

Із-за масштабу зусиль з перекидання військ та їх підтримки під час війни, питання логістики знайшли окреме відображення в книзі "Логістика в затоці: війна Блакадера", яка вийшла під редакцією генерал-майора Вайта Мартіна [18]. Книга є надзвичайно корисною для дослідників у цій сфері, тому що розриває практично всі аспекти логістичного забезпечення британських військ. Авторами, окремих глав книги є особи, які мали безпосередню участь у реалізації цих аспектів. Вони також дослідили важливіші уроки цієї війни для логістичного забезпечення майбутніх операцій та дійшли висновку, що найважливіше значення набули: загальновидова логістика, комп'ютеризована система управління логістикою, можливості низової командної ланки заключати договори на постачання з місцевими партнерами, стандартизація процедур між країнами-членами НАТО, тощо.

Ролі медіа, роботі кореспондентів, їх внеску до розуміння та висвітлення подій було присвячено чотири дослідження, найбільш цікавим з яких є книга Джона

Сімсона "Із дому війни в затоці" [23]. Цей журналіст, пропрацював у Іраку два десятиліття перед війною та залишався в Багдаді протягом всього часу подій. Він зробив чіткий аналіз дій іракського керівництва з використання засобів масової інформації та представників іноземних медіа задля формування сприятливої суспільної думки в Іраку та за кордоном, з перехоплення ініціативи у пропагандистській війні.

Варта уваги дослідників об'ємна хронологія подій у затоці в період із 2 серпня 1990 року по 3 березня 1991 року, яка була підготовлена медіа корпорацією "BBC" спочатку для власних кореспондентів [22]. Щоденний опис подій та короткий їх аналіз робить цю працю дуже корисною для широко колу дослідників.

Деякі книги носили пропагандистсько-мемуарний характер та мали на меті посилити позитивний імідж власних збройних сил. Прикладом може бути книга редактора найбільш тиражної газети Великобританії Джона Вітерона та фотографа Айдана Саллівана "Війна в затоці. Ілюстрована історія" [9] та книга британського історика Чарльза Алена "Грім і блискавка. Особистий досвід представників Королівських повітряних сил у затоці", яка побудована на спогадах офіцерів-учасників подій та гарно ілюстрована [10], участь у війні окремих частин, спогади полонених, тощо.

Таким чином, практично вся британська історіографія війни в затоці 1990-1991 років сформувалась за короткий період, протягом семи років з початку подій. Її основу складають близько 40 книг, а також документи та публікації в спеціалізованих наукових видання, які є відкритими та досяжними для вітчизняних дослідників на комерційній основі та знаходяться в бібліотеках або у вільному продажу.

Серед загальних тенденцій цієї історіографії автор виділив широту проблематики досліджень, яка охоплює широкий спектр проблем від геополітичних аспектів до питань логістики та матеріально-технічного забезпечення військ коаліції. Також встановлено, що обсяг публікацій із військово-політичної тематики переважає висвітлення військово-прикладних та військово-спеціальних аспектів війни, а питання застосування сил Королівського флоту отримали більшу увагу дослідників, ніж дії інших видів збройних сил Великобританії.

Аналіз британської історіографії війни в затоці дозволив автору виявити найбільш впливових та авторитетних британських дослідників, таких як Лоуренс Фрідман, Ефрейм Карш та Фред Халдей, праці яких впливали на формування деяких аспектів британської зовнішньої політики в даному регіоні.

Особливостями британської історіографії є наявність широкої мережі пропагандистсько-мемуарних публікацій, де здійснюється героїзація участі у війні британських військових, врахування зростаючих та суттєво змінених можливостей мас-медіа, ролі та значення журналістів, які тривалий час працювали у регіоні, в тому

числі й під час бойових дій. Зарахування суто корпоративної праці, хронології подій у затоці у 1990-1991 роках, яка створювалась компанією "BBC" для потреб власних кореспондентів, до важливого дослідження війни з Іраком.

Британські дослідники мали позитивне ставлення до участі своєї країни у війні та схвалювали рішення свого уряду про втручання в цей конфлікт. Разом з цим, вони відверто писали про проблемні для британців питання та шукали шляхи їх вирішення.

Яскраво вираженої спеціалізації в дослідженнях у британських наукових центрах не було виявлено.

Ураховуючи масив американських досліджень війни в затоці, британські автори не претендують на першість у її висвітлення, але небезпідставно вважають себе на другій позиції.

1. Billiere P. Storm Command : A personal account of the Gulf War / Peter de la Billiere (General). – London : HarperCollinsPublishers, 1992. – 348 p.
2. Freedman L. The Gulf conflict, 1990-1991 : diplomacy and war in the new world order / Lawrence Freedman, Efraim Karsh. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1995. – 504 p.
3. James W.A.W. Between Operations "Desert Storm" and "Allied Force" Repeat "Lessons" Were Learned by British Air Power : What Caused This Repetition and What Lessons Can Be Drawn for Future Air Power Employment? / W.A.W. James (Wing Commander) // Defence Studies : The Journal of the Joint Services Command and Staff Collage. – 2002. – Vol. 1, № 1. – Spring. – P. 83–108.
4. The Gulf War Assessed / Edited by John Pimlott and Stephen Badsey. – London : Arms and Armour Press, 1992. – 287 p.
5. Finlan A. The Royal Navy in the Falklands Conflict and the Gulf War : culture and strategy / Alastair Finlan. – London : Frank Cass Publishers, 2004. – 214 p.
6. Aarts P. Democracy, Oil and the Gulf War / Paul Aarts // Third World Quarterly. – 1992. – Vol. 13, № 3. – P. 525–538.
7. Halliday F. The Gulf War and its aftermath : First Reflections / Fred Halliday // International Affairs. – 1991. – Vol. 67, № 2. – April. – P. 223–234.
8. Sayigh Y. The Gulf Crisis : Why the Arab Regional Order Failed / Yezid Sayigh // International Affairs. – 1991. – Vol. 67, № 3. – July. – P. 487–507.
9. Witherow J. The Sunday Times : War in the Gulf : A Pictorial History / John Witherow, Aidan Sullivan. – New York : St. Martin's Press, 1991. – 192 p.
10. Allen C. Thunder and Lighting – the RAF in the Gulf : personal experiences of war / Charles Allen // London : HNSO, 1991. – P. 165.
11. Tuck C. Iraq and Rational Conflict Termination : War Without End States? / Chris Tuck // Defence Studies : The Journal of the Joint Services Command and Staff Collage. – 2002. – Vol 2, № 3. – Autumn. – P. 131–138.
12. Freedman L. How Kuwait Was Won: Strategy in the Gulf War / Lawrence Freedman, Efraim Karsh // International Security. – 1991. – Vol. 16, № 2. – Autumn. – P. 5–41.
13. Freedman L. The Gulf conflict, 1990-1991 : diplomacy and war in the new world order / Lawrence Freedman, Efraim Karsh. – Princeton, NJ : Princeton University Press, 1995. – 504 p.
14. Hiro D. Desert Shield to Desert Storm : The Second Gulf War / Dilip Hiro. – New York : Routledge, 1992. – 591 p.
15. Craig C. Call for Fire: Sea Combat in the Falklands and the Gulf War / Chris Craig. – London : John Murray, 1995. – 186 p.
16. Matthews K. The Gulf conflict and international relations / Ken Matthews. – London : Routledge, 1993. – 339 p.
17. Finlan A. The Gulf War 1991 / Alastair Finlan. – Oxford : Osprey, 2003. – 95 p.
18. Gulf logistics : Blackadder's war / Edited by Martin S. White (MajGen). – London : Brassey's, 1995. – 208 p.
19. Iraq, the Gulf conflict and the world community / Edited by James Gow [Centre for Defence Studies]. – London : Brassey's, 1993. – 210 p.
20. International Perspectives on the Gulf Conflict, 1990-91 / Edited by Alex Danchev and Dan Keohane. – New York : St. Martin's Press, 1994. – 332 p.
21. Darwish A. Unholy Babylon : The Secret Story of Saddam's War / Adel Darwish, Gregory Alexander. – London : Victor Gollancz, 1991. – 336 p.
22. Gulf Crisis chronology / British Broadcasting Corporation. – Harlow, Essex : Longman, 1991. – 468 p.
23. Simpson J. From the house of the Gulf / John Simpson. – London : Hutchinson, 1991. – 390 p.

Надійшла до редколегії 09.02.11

О. Костючок, асп.

ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ УПРАВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САНІТАРНОЇ ОЧИСТКИ МІСТА КИЄВА (1941–1942 рр.)

У статті досліджується діяльність Київської міської управи у справі забезпечення санітарної очистки міста Києва у роки німецької окупації.

The activity of the Kyiv City Municipality in sanitary purification of Kyiv during German occupation is examined in the research article.

Справа забезпечення охорони здоров'я вимагала вжиття низки заходів, які стосувалися, окрім підготовки медичних кадрів, проведення наукових досліджень, виробництва медичного устаткування і ліків тощо, під-

тримки інфраструктури для забезпечення санітарно-гігієнічних норм. Для цього були потрібні відповідні транспортні засоби для очистки міста від сміття, очищення води, відлагоджена водогінна система, доступ-